

A törökkori Komárom Takáts Sándor munkáiban és hagyatékában

Vass Gábor

Takáts Sándor (1860-1932)

- Munkám Takáts Sándornak a budapesti Piarista Levéltárban található t hagyatéka alapján és néhány törökkori könyve, tanulmánya alapján készült.
- Takáts Sándor történész, piarista tanár, az MTA tagja. A hódoltság kora volt az egyik fő kutatási területe.
- 1881-ben belépett a piarista rendbe
- 1886-ban pappá szentelték.
- A magyar királyi kormány megbízottjaként a bécsi Udvari és Állami Levéltárában a magyar vonatkozású iratanyagokkal foglalkozott.

Takáts Sándor hagyatéka

- Bécsben a korszak vezető magyar történészei (Marczali Henrik, Szekfű Gyula) hívták fel a figyelmét a 16-17. századi művelődéstörténet addig alig ismert levéltári forrásaira .
- Bölcsészdoktori értekezésében szülővárosa történetét írta meg
- Feldolgozta három komáromi születéstű rendtársa életét is
- Jelentősek a magyar reformkorról és törökkorról írt munkái, gazdaságtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányai.
- A pogány és kegyelmet nem ismerő törökökről alkotott dualizmuskori magyar történeti képet átírva, félelmetes, de tisztességes ellenfélként ábrázolta a hódítókat.
- Hagyatékában több forrásból, köztük a bécsi levéltárból származó kivonatokat, másolatokat találtam

A hódoltságkori Komárom

- A Duna és Vág-Duna által védett, bevehetetlennek bizonyult erődítményt „magának való végvárként” emlegették.
- Esztergom eleste után dunai határvárossá vált az Oszmán és Habsburg Birodalom közt.
- Észak felé védte a Vág- és a Nyitra völgyet. A szomszédos Tata és Győr mellett a két főváros – Pozsony és Bécs –, valamint a csallóközi uradalmak stratégiai fontosságú erődítménye volt.
- A katonai és kereskedelmi hajóforgalom ellenőrzésén kívül a városban működött a kamarai bevételek szempontjából fontos dunai harmincadvám.

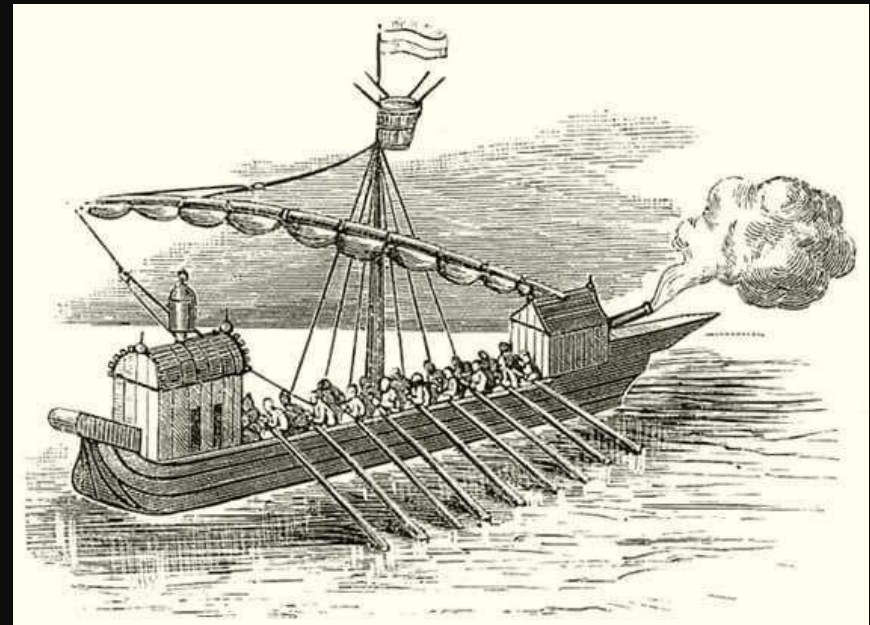
Végvár és vámszedőhely

- A vár és a város folyamatos háborús cselekmények, végvári portyázások elszenvedője és kezdeményezője volt.
- Ezzel párhuzamosan a dunai határ és átkelő intenzív kereskedelmi, vámszedési gyakorlat helyszíne volt.
- Munkámban Takáts Sándor hagyatéka alapján a harmincadvám változatos történetét vizsgáltam. A dunai átkelőknél és a hajókon zajló kereskedelem elvben a pozsonyi Királyi Kamara bevételét gyarapító vízivám hatálya alá tartozott.
- A dunai harmincadvám székhelye Esztergom eleste után Komáromban volt. Jelentős bevételi forrást jelentett, a fel- és lefelé tartó hajóktól, valamint a dunai átkelőket használó kereskedőktől beszedett vám.

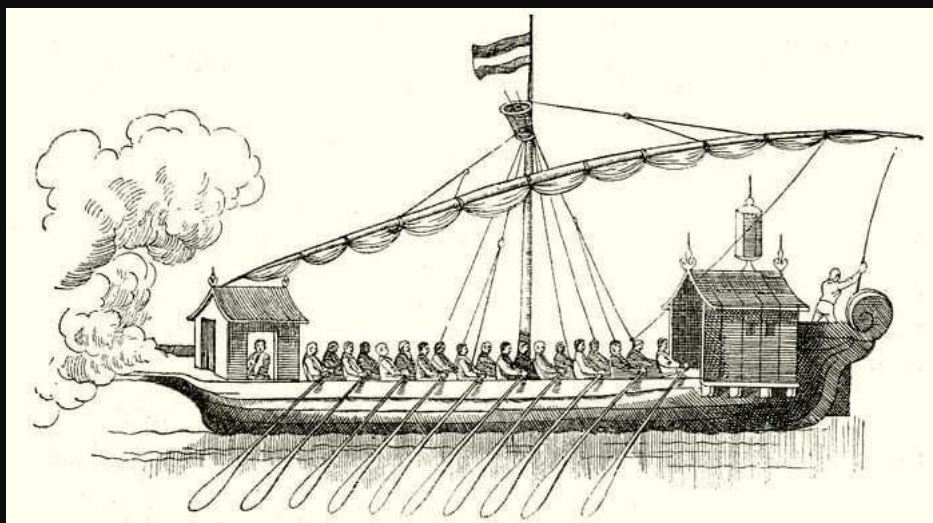
Mohács előtt, Mohács után

- A mohácsi vereség átrendezte a Magyar Királyság politikai és gazdasági viszonyait. A török fenyegetés, a kaotikus belpolitikai helyzet miatt lecsökkent a jórészt a Duna mentén zajló távolsági kereskedelem. Ez azonnal éreztette hatását a királyi vámjövedelmekben. Takáts Sándor számításai szerint a Jagellók korában a komáromi vám békés időben 4-5000 rajnai forintot hozott évente
- Mohács után I. Ferdinánd katonái elfoglalták a várost.
- A kettős királyság idején a dunai kereskedelem hanyatlásnak indult.
- 1528-as kimutatás szerint a komáromi vám bevétel 18 hónap alatt csak 331 forint volt.

Esztergom és Komárom vetélkedése

- Ferdinánd király felismerte a harmincadvám hanyatlásának súlyát. Uralkodása alatt számos reformmal próbálta megújítani azt.
- Miután 1527-ben Esztergomot is elfoglalta, a vám- és harmincad-hivatalt áthelyezte Esztergomba.

- Esztergom 1543-ban bekövetkezett török kézre kerülése után Ferdinánd rákényszerült, hogy a harmincadvámot Komáromban szervezze újjá

Kereskedelem két birodalom határán

- Buda török elfoglalását követően tiltották a hódoltsági területre irányuló kereskedelmet, az onnan érkező kereskedőket is akadályozták. A Királyi Magyarország így próbálta védeni saját gazdaságát.
- A végvárak közti határsávban gyakran inzultáltak a kereskedőket. Áruikat elkobozták, a hódoltsági szállítmányokat lefoglalták, a kereskedőket pedig akár be is börtönözték.
- A hódoltsági részeken a budai vilajet pasái, illetve a Komárom megyével szomszédos fehérvári szandzsák szandzsákbégjei viszont támogatták a határon túlra igyekvő kereskedőket, és szívesen fogadták a Királyságból érkezőket.

Viták és visszaélések a harmincadvám körül

- A komáromi kereskedelem nehéz helyzetbe került, amikor Ferdinánd uralkodása alatt a harmincadvámot a pozsonyi Magyar Királyi Kamarától áttették a bécsi Udvari Kamarához. Ez közvetlenül a harmincadvám Esztergomból való visszakerülése után történt.
- Adminisztrációs zavarokon kívül rengeteg visszaélés történt a harmincadvám körül, ami jelentősen visszavetette a komáromi kereskedelmet.
- Ezért a pozsonyi Magyar Kamara azt a javaslatot tette Ferdinánd királynak, hogy az összes komáromi harmincadost váltsa le és cserélje le
- 1555-ben többüket be is börtönözték a visszaélések és hiányos számadásaik miatt.

A komáromi várkapitányok

- Munkám utolsó részében a komáromi várkapitányok általam rekonstruált listáját mutatom be. Takáts Sándor hagyatéka, kiadott munkái és a korszak mai jeles kutatójának Pálffy Gézának a tanulmányai alapján állítottam össze.
- A várkapitányok a végvár életében különösen jelentős szerepet töltek be béke és hadi időkben egyaránt.
- Végváraink közül eddig Komárom várkapitányainak a listája volt a leghiányosabb.
- A kapitányok közül több érdekes és jelentős személyiséget is ki lehetne emelni. Például Pálffy Miklóst, Komárom hős védőjét, aki Komárom ostrománál játszott fontos szerepet.

A komáromi várkapitányok listája

16. századi komáromi főkapitányok

<i>Év</i>	<i>Főkapitány neve</i>
1528	Gortschacher komáromi kapitány
1547	Paksy János a főkapitány
1551	tudjuk, hogy német származású a főkapitány
1552-1562	<i>Paksy (Paxy) János</i>
1556.	Paksy János a főkapitány
1556. október	<i>Palinai Pál</i>
1557	Paksy János a főkapitány
1560	Paksy János főkapitány
1561	Petheő János
1562-től	Petheő János a főkapitány (1565-ben még ő tölti be a tiszte)
1563-1566	Pethő (Petheő) János
1566-1577	Kileman Andreas (Takátsnál Kielmann vagy Kielman András) tudjuk, hogy Pethő Jánost váltotta
1577-1578	<i>Ferrando Samaria de Speciacasa</i>
1578-1580	<i>Forgách István</i>
1580-1584	<i>Kileman Andreas</i>
1584-től	Pállfy Miklós a főkapitány 1586-ban tudjuk, hogy még ő
1584-1889	<i>Pállfy Miklós</i>
1587 szeptemberében	Braun Rézsmán főkapitány
1589-1594	Erasrn Braun a főkapitány, aki a komáromi ostrom után szerzett érüléseibe halt bele az ostrom után, helyettese Starsith Farkas kapitány (Takátsnál Kis Farkas)
1594 novemberétől	Pállfy Miklós
1594-1600	<i>Pállfy Miklós</i>

17. századi komáromi főkapitányok

<i>Év</i>	<i>Főkapitány neve</i>
1600-1606	Hans Molart
1606-1609	Ferdinand von Kolonitsch
1609-1614	Johann Eusebius Khuen
1614-1625	Hans Dietrich von Reiffenberg
1625-1639	Ernst von Kolonitsch
1627-1632	Sibrk Pál a főkapitány
1639-1651	Hans Christoph Graf von Puchhaim
1651-1664	Adolph Ehrenreich Graf von Puchhaim
1664-1668	Louis Raudit Graf de Souches
1668-1690	Karl Ludwig von Hofkirchen

A várkapitányokról

- Listám a 15. század közepétől kezdődik, mivel ez előtt nem létezett a főkapitányi tisztség.
- A listát viszonylag teljesen sikerült összeállítanom, bár van egy-egy év ahol Pálffy Géza és Takáts Sándor más főkapitányt nevez meg, ezt a listában fel is tüntettem.
- Végezetül szeretnék kiemelni két jelentősebb várkapitányt:
- Pálffy Miklós, aki noha 1594-ben Komárom ostromakor már nem volt a vár főkapitánya, de összeszedte csapatait és a vár felmentésére sietett.
- Paksy János, az ő nevével gyakran találkoztam Takáts írásaiban, rengeteg rendelete volt a komáromi gazdaság szabályozására, és igyekezett a kereskedőkkel szembeni igazságtalanságokat megfékezni.

Összegzés

- Takáts Sándor nem túlozta el Komárom szerepét amikor megírta szülővárosa törökkori történetét.
- Az Árpád-kor után a város és erődítménye a törökkorban értékelődött fel, főként Győr és Esztergom eleste után.
- A „magának való végvárat” kezdetben a Habsburgok nem tartották fontosnak, de gyorsan bebizonyosodott, hogy Komáromnak Buda török kézre kerülése után stratégiai szerepe volt, katonai és gazdasági szempontból egyaránt.
- Takáts képes volt magát beleélni a korabeli viszonyokba, s az ellenségről is méltányosan írni, beírta nevét a legnagyobb történészek közé. Kortársai, pl. Tagányi Károly, Szekfű Gyula is így gondolták.
- Az utókor viszont csak egy-két népszerű könyvét ismeri.

Köszönöm a figyelmet!